NAYELI RIANO: HENRI LEFEVBRE ȘI REVOLUȚIA URBANĂ

Autor: Redacția Syntopic | 5 iulie 2023

Un articol scris de Nayeli Riano pentru VoegelinView

Articol original: Henri Lefebvre and the Urban Revolution

Traducere realizată de Alexandru Guzgan, student la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București, pentru stagiul de practică organizat în parteneriat cu redacția Syntopic.

Sociolog născut la începutul secolului al douăzecilea, Henri Lefebvre este un intelectual ale cărui scrieri pun în lumină întrebări care privesc comparația dintre viața rurală și viața urbană, teorii ale statului, modernitate și rolul spațiului social și al piețelor în orașe. În afara domeniului sociologiei, este considerat o figură importantă atât în studiile urbane, cât și în teoria critică neomarxistă. Contribuția lui Lefebvre la studiile urbane și relația sa cu teoria critică merită atenție, în ciuda conotației negative inițiale pe care o poate transmite teoria critică sau orice domeniu care se termină cu termenul „studii”. Cred că scrierile sale ridică preocupări rezonabile și observații realiste despre viața modernă, care îi perplexează pe mulți gânditori conservatori și marxiști din ziua de azi prin modul în care viața urbană afectează noțiunea de oraș și cea de societate. Dacă cititorul îmi va tolera afirmația îndrăzneață cu privire la asemănarea dintre criticile conservatoare și marxiste ale orașului, acest eseu va evidenția unele dintre aceste elemente comune înainte de a demonstra unde diferă filozofic.

I. Origini intelectuale

Primul Război Mondial și revoluția rusă au marcat o schimbare semnificativă pentru Lefebvre; una care l-a transformat într-un gânditor mai politic. Născut în Franța, a fost influențat de filosofi radicali, comuniști, de avangardă și era bine versat în scrierile lui Marx, Nietzsche, Heidegger și Hegel.[1] Lefebvre a arătat modul în care gândirea lor

dialectică vizează în principal timpul.[2] Unicitatea contribuției lui la lectura acestor gânditori populari a constat în reinterpretarea scrierilor lor filozofice și politice mai degrabă prin prisma cadrului spațial. Relația spațială ar înlocui timpul, ca mijloc mai bun prin care să interpretăm capitalismul modern.

Celebra carte a lui Lefebvre, *Dreptul la oraș,* (1968) a susținut un „drept al omului la oraș" în care autoritățile locale revendică orașul ca un spațiu co-creat, care este detașat de efectele crescânde pe care mercantilizarea și capitalismul le-au avut asupra interacțiunii sociale. De asemenea, cartea a avut ca scop rectificarea, prin planificare urbană, a inegalităților spațiale din orașe. Următoarea carte a lui Lefebvre, *Revoluția urbană* (1970) a marcat un nou capitol în teoria critică, plasând „urbanul" în centrul criticii politice.[3] Acest eseu va pune în discuție punctele principale ale *Revoluției urbane*.

Revoluția urbană pornește de la ipoteza că societatea a devenit complet urbanizată. La momentul în care Lefebvre își scria opera, urbanismul a fost obiectul criticilor atât de stânga, cât și de dreapta. „Critica de dreapta", a scris el, „se concentrează pe trecut și este adesea umanistă" și „subsumează și justifică o ideologie liberală a «liberei întreprinderi», direct sau indirect."[4] Lefebvre a văzut critica de dreapta a urbanismului timpului său ca fiind una care a prioritizat creșterea pieței în numele libertății economice.

„Critica de stânga", pe de altă parte, a fost „frecvent trecută cu vederea" și a încercat „să deschidă o cale către posibil, să exploreze și să delimiteze un peisaj care nu este doar o parte a „realului".[5] Lefebvre a interpretat critica de stânga la adresa urbanismului ca o formă de critică utilă, menită să îmbunătățească o idee de altfel nobilă. Lefebvre a descris, de asemenea, critica stângii drept o critică „utopică", deoarece a făcut un pas înapoi „de la real, fără ca, totuși, să-l piardă din vedere."[6] Un element interesant al scrierilor lui Lefebvre este modul în care tratează înțelegerea liberală a modernității și a urbanizării corolare acesteia, pentru că era de părere că înțelegerea liberalilor a defectului urbanizării pur și simplu nu era încă suficient de perfectă. Lefebvre a văzut de fapt lumile creației și imaginației noastre ca două forme de realități și a scris despre compararea „realului și posibilului", ca și cum posibilul „este de asemenea realitate".[7]

Din această observație inițială se poate deduce că nemulțumirea lui Lefebvre față de critica dreptei a urbanizării a avut în centru concentrarea și prioritizarea pieței a acesteia, în timp ce nemulțumirea sa față de critica stângii a fost mai mult filosofică. Acest fapt devine din ce în ce mai clar pe măsură ce cartea progresează. Introducerea lucrării *Revoluția urbană* spune: „doar atunci când ne oprim pentru a reflecta asupra închiderii radicale a spațiului reprezentat de viziunile capitaliștilor financiari contemporani despre globalizare, sau parodiile de stânga ale acesteia, geniul insistenței asupra spațiului a lui Lefebvre devine clar."[8] Lefebvre, totuși, nu a văzut nicio utilitate în a privi lumea modernă în alb-negru între dreapta și stânga.[9]

Lefebvre a fost membru al Partidului Comunist, dar a avut o relație din ce în ce mai complicată cu comuniștii pe măsura trecerii timpului. După ce discursul lui Nikita Hrușciov din 1956, „Despre cultul personalității și consecințele sale”, a dezvăluit adevărul regimului autoritar al lui Stalin și toată violența pe care a provocat-o, Lefebvre a ajuns să fie dezamăgit de partid. După ce a încercat să formeze un partid alternativ în Franța, a fost exclus din Partidul Comunist în 1958.[10] În acest context, *Revoluția urbană* se dezvăluie ca un răspuns împotriva formei de comunism care tratează totul în această dihotomie dintre capitalism și socialism, deoarece lucrurile sunt mult mai interconectate și mai complicate de atât.

II. Teorii urbane și „Critica vieții de zi cu zi”

După excomunicarea sa din Partidul Comunist, Lefebvre s-a dedicat conceperii propriilor teorii, fără să-și dezavueze vreodată pe deplin simpatiile marxiste. A fost un pionier a ceea ce este cunoscut în sociologie ca „critica vieții de zi cu zi”, iar justificarea acesteia se bazează pe o combinație de schimbări sociale și observații asupra modernității. Explorarea acestor două elemente este un efort demn pentru scepticul sociologiei (în special tipului de sociologie franceză), deoarece ne oferă fundalul analitic pentru a înțelege modul în care un teoretician critic și unul neo-marxist au interpretat cursul dezvoltării urbane.

Pentru Lefebvre, critica vieții de zi cu zi nu a fost „doar un detaliu al sociologiei”, deoarece nu avea „un domeniu clar circumscris.”[11] După cum ne-am aștepta de la un gânditor marxist, critica vieții de zi cu zi încorporează critica economică, dar el a încorporat, de asemenea, diverse alte domenii în teoria sa, deoarece s-a opus din punct de vedere intelectual formei de specializare disciplinară care împiedica domeniile să comunice între ele și să interpreteze lumea trăită așa cum o percepe omul obișnuit: ca o unitate întreagă, nu subdivizată pe domenii de categorii specifice.

Critica vieții de zi cu zi susține că experiențele noastre contemporane în lume constituie o „cotidianitate” care a început odată cu epoca industrială.[12] Această cotidianitate este „un mediu social de exploatare sofisticată și pasivitate atent controlată” care decurge nu numai din caracteristica unui cadru urban, ci și din implicațiile acestui cadru urban, care separă „momentele de viață și activitățile”.[13] Cadrul urban a împărțit din ce în ce mai mult spațiile din orașe în care oamenii pot locui și locurile care sunt exclusiv funcționale. Capitalismul a retrogradat orașul, mai precis viața orașului, într-o marfă de care doar anumiți oameni se puteau bucura.

Funcția repetitivă, birocratică și exploatatoare a vieții de zi cu zi, a afirmat Lefebvre, nu este un accident al dezvoltării industriale și economice. A fost, așadar, necesar să se găsească o nouă abordare critică care să ia în considerare „obiectele și subiectele, sectoarele și domeniile” și să demonstreze modul în care oamenii trăiesc, în încercarea de a dezvălui modul în care „critica vieții de zi cu zi construiește un rechizitoriu asupra

strategiilor” care conduc la activități segregate în interiorul orașului.[14]

Această interpretare și critică a vieții urbane demonstrează influențele marxiste asupra lui Lefebvre și am putea găsi cu ușurință defectul în propria gândire a lui Lefebvre, care pare că reprezintă greșit defectele experienței de zi cu zi ca un plan sinistru elaborat de companii, mai degrabă decât ca un fenomen evoluat cu probleme tot mai mari, pentru care este greu să găsești un vinovat direct. Teoria lui presupune că cineva este de vină pentru ordinea și perspectiva actuală a societății noastre. Într-un fel, valoarea teoriei sale este că Lefebvre încearcă să inculce o hiperconștientizare despre mediul înconjurător, a vieții cuiva și a propriului sine, care le permite indivizilor să-și privească lumea creată în mod critic. A considerat critica vieții de zi cu zi ca pe ceva în curs de desfășurare, „uneori spontan autocritic, alteori formulat conceptual” care plasează gândirea și analiza (teoretic) în mâinile cetățeanului individual, nu ale oricărui planificator central sau politician sau birocrat.[15]

III. Istoriografia orașului a lui Lefebvre

O „revoluție urbană” a semnalat o trecere istorică de la agrar la industrial, dar a vizat și orașul ca trecere de la orașul *politic* la orașul *industrial* — de la polis la un sistem funcțional de activități economice. Lefebvre povestește că orașul politic a fost „populat în primul rând de preoți, războinici, prinți, nobili și conducători militari” și că era „de neconceput fără scris: documente, legi, inventare, colectarea impozitelor”, deoarece era guvernat de ordine și decrete.[16] Într-adevăr, orașul politic conținea o clasă muncitoare, așa cum a avut-o dintotdeauna, dar Lefebvre a susținut că în acest cadru, țăranii și comunitățile au păstrat „servitutea efectivă prin plata tributului”.[17] Acest lucru s-a schimbat odată cu evoluția orașului politic.

Lefebvre a recurs la exemplul Atenei, un oraș politic și a coexistenței sale cu Pireu, un oraș comercial, pentru a demonstra că, din punct de vedere istoric, a existat dintotdeauna o distincție între orașul politic și orașul comercial. Acesta a scris,

> *„Când Hristos i-a alungat pe negustori din templu, interdicția a fost similară, a avut aceeași semnificație. În China și Japonia, comercianții au fost ani de zile o subclasă urbană, retrogradată într-o parte «specială» (heterotopică) a orașului. De fapt, doar în Occidentul european, la sfârșitul Evului Mediu, mărfurile, piața și comercianții au putut pătrunde cu succes în oraș.”*[18]

Felul în care Lefebvre povestește evenimentele istoriei demonstrează influențele sale fățiș marxiste, dar istoriografia sa critică începe după ce mercantilismul s-a integrat în viața orașului. Odată ce comercianții s-au stabilit definitiv în oraș, a început o luptă de clasă care a fost o „luptă prodigios de fecundă în Occident, care a contribuit la crearea nu numai a unei istorii, ci a istoriei înseși, piața a devenit centralizată.”[19] Pe măsură ce

această schimbare a avut loc, piața „a înlocuit și schimbat”, în cuvintele lui Lefebvre, locul tradițional de adunare care era agora sau forul. Interpretarea lui Lefebvre despre această schimbare este, în plus, o observație spațială: acesta critică spațiul fizic pe care piața a ajuns să-l ocupe în piețele orașului. Simpla prezență a unui nou spațiu de piață în centrul orașelor a fost semnificativă în mintea cetățenilor, pentru că „arhitectura urmează și traduce noua concepție a orașului” odată ce piețele au ocupat un loc lângă biserica și primăria pieței principale – o Primărie care a devenit din ce în ce mai mult ocupată de o oligarhie comercială, a adăugat el.[20]

IV. Cele trei iluzii ale istoriei

Istoricul economiei și al dezvoltării economice echivalează adesea creșterea piețelor cu sporirea bogăției și creșterea libertății. Lefebvre a numit-o o „libertate cucerită”, o „luptă grandioasă, dar fără speranță.”[21] Interpretarea creșterii pieței este punctul în care observațiile sale ar putea diferi. Cu toate acestea, preocuparea lui pentru problemele vieții moderne ale orașului conține elemente de adevăr. Orașul politic s-a schimbat atât de mult, încât nu numai că a modificat spațiul fizic, dar a afectat și înțelegerea conceptuală a menirii acestuia. Orașul politic provine din ceea ce Lefebvre a numit iluzie filosofică care i-a determinat pe arhitecții orașului politic – filosofii – să creadă în mod incorect că sistemul lor era singura opțiune posibilă pentru organizarea orașului. Defectul filosofilor, adaugă Lefebvre, este că aceștia cred că ideile lor sunt singurele corecte, de unde „iluzia”. Dar „în lume există întotdeauna mai mult decât orice sistem filosofic”, a deplâns el.[22]

Deși a atribuit vina căderii orașului politic naivității intelectuale (sau aroganței intelectuale) a filosofului, Lefebvre nu a fost un critic al filosofiei; de fapt, a admirat-o. A scris, „de ani de zile [filosofia] a rivalizat cu arta, posedând ceva din caracterul incomparabil al unei opere: ceva unic, infinit de prețios, de neînlocuit.”[23] Dar Lefebvre a fost, totuși, un realist care a recunoscut că locul acestei filosofii în viața publică este instabil, în cel mai bun caz. A întrebat: „nu este o iluzie, așadar, să continui la infinit construirea unor sisteme care sunt pentru totdeauna dezamăgitoare, mereu îmbunătățite?”[24] Implementarea filosofiei în chestiunile practice, politice ale vieții de zi cu zi, a scos filosofia din locul său alături de artă. Din acest motiv, Lefebvre credea că „din momentul în care ideea perfectibilității nedefinite a sistematizării intră în conflict cu ideea perfecțiunii imanente a sistemului ca atare, iluzia filosofică pătrunde în conștiință.”[25] Un aspect interesant al observației lui Lefebvre este cum a considerat ideea perfectibilității în filosofie ca ceva incompatibil cu ideea perfecțiunii sale „imanente”. Desigur, ca creștini știm că nimic din lumea noastră, în special filosofia, nu posedă perfecțiune imanentă.

Critica pătrunzătoare a lui Lefebvre la adresa orașului demonstrează stagnarea intelectuală la care gânditorul marxist – adică, ateu – ajunge: Omul este cel mai mare;

omul nu este suficient de bun. Omul poate realiza orice; El poate strica totul. Eșecul sau dezamăgirea filosofiei a condus la următoarea greșeală intelectuală, pe care Lefebvre a numit-o „iluzia statului”. Aici, descrierea lui Lefebvre a iluziei statului ar putea rivaliza cu scrierile celor mai puternici critici ai centralizării. A scris: „statul este capabil să gestioneze afacerile a zeci de milioane de subiecți. Ar vrea să ne dirijeze conștiința ca și cum ar fi un fel de administrator de nivel înalt. Providențial, un zeu personificat, statul va deveni centrul lucrurilor și al ființelor conștiente de pe pământ.”[26] Lefebvre credea că ideea de stat era în mod inerent orientată spre control, deși „recunoscută doar în secret.”[27] Această formulare nu implică faptul că politica a succedat cronologic filosofiei, pentru că cele două au coexistat dintotdeauna, ci că politica a devenit mai influentă.

Inițial, o astfel de viziune despre stat, ca organizație care controlează totul, nu era de natură să reușească, dar s-a dovedit că statul a reușit să uzurpe, parcă, locul deținut de filosofie în modul în care guverna viața oamenilor. Cea mai nouă iluzie din cronologia lui Lefebvre a fost cea urbană. Lefebvre a comparat-o cu filosofia clasică pentru felul în care pretindea a fi un sistem: „Se dorește să fie filosofia modernă a orașului, justificată de umanism (liberal) în timp ce justifică o utopie (tehnocratică)”.[28] Astfel, critica lui Lefebvre în legătură cu revoluția urbană se completează. Defectul ei este că este o filosofie falsă, justificată de principii umaniste și liberale ale libertății, care acționează contraproductiv acestor idei prin ridicarea pieței, și care reprimă viața propriilor cetățeni printr-o realitate tehnocratică și birocratică ce lasă deoparte viața oamenilor.

Ce ar putea să câștige conservatorul citind teoriile urbane ale lui Lefebvre? În primul rând, aceste teorii demonstrează frustrarea față de eroziunea continuă a vieții cetățeanului în oraș. Ridică, în plus, întrebări importante privind creșterea urbanizării; nu se poate să nu dăm din cap dezaprobator la predicția lui că urbanizarea devine din ce în ce mai răspândită în societățile noastre. În timp ce țintele ușoare și comune ale acestei realități au fost întotdeauna companiile, tehnocrații și birocrații, conform gânditorilor marxisti, este util pentru susținătorii pieței libere să recunoască efectele foarte reale pe care orașele le au asupra cetățenilor. Cum să remediem asta? Popularitatea „noului urbanism”, susținută de gânditori precum Sir Roger Scruton, conține idei promițătoare care urmăresc să echilibreze un oraș locuibil pentru locuitori cu un oraș funcțional din punct de vedere economic, dar reconceptualizează rolul pieței în oraș. În scrierile lui Lefevbre poate fi găsit, dacă nu răspunsul, cel puțin un loc bun din „cealaltă” parte, ceea ce ne încurajează să ne gândim la problemele și implicațiile ideilor sale. El este unul dintre cei mai obiectivi gânditori din teoria critică; marxismul său este rareori imun la doza potrivită de analiză critică.

NOTE

1. Henri Lefebvre, *Revoluția Urbană*, (Minneapolis: 2003) , p. viii. ↑
2. Ibid., p. ix. ↑

3. Ibid., p. vii. ↑
4. Ibid., p. 6. ↑
5. Lefebvre, Revoluția Urbană, p. 6. ↑
6. Ibid., p. 6-7. ↑
7. Ibid., p. 139-40. ↑
8. Ibid., p. viii. ↑
9. Ibid., p. xi. ↑
10. Ibid. ↑
11. Ibid. , p. 139. ↑
12. Lefebvre, *Revoluția Urbană*, p. 139. ↑
13. Ibid. ↑
14. Ibid., pp. 139-40. ↑
15. Ibid., p. 140. ↑
16. Ibid., 8-9. ↑
17. Ibid. ↑
18. Lefebvre, *Revoluția Urbană*, p. 9. ↑
19. Ibid., p. 10 ↑
20. Ibid. ↑
21. Ibid. ↑
22. Ibid., p. 153. ↑
23. Ibid. ↑
24. Lefebvre, *Revoluția Urbană*, p. 153. ↑
25. Ibid. ↑
26. Ibid. ↑
27. Ibid. ↑
28. Ibid. ↑

BIBLIOGRAFIE

Lefebvre, Henri, *Revoluția Urbană*, Minneapolis: 2003.

Acest articol a fost tradus cu acordul publicației *VoegelinView*.

Imagine: Unsplash